

คอลัมน์ “ร่วมด้วยช่วยคิด” นสพ.ประชาชาติธุรกิจ

บทบาทของสิทธิบัตรต่อนวัตกรรมไทย

อนรรต อัสโสรัตน์กุล

ดร.มณฑล กปิลกาญจน์

ฝ่ายเศรษฐกิจมหภาค ธนาคารแห่งประเทศไทย

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าในยุคนี้สิ่งสำคัญที่ดึงดูดความสนใจจากผู้คนจำนวนมากได้คือ นวัตกรรม (innovation) ที่สร้างคุณค่าในรูปแบบใหม่ หรือตอบโจทย์ความต้องการของผู้บริโภค เช่น การมอบประสบการณ์ใหม่ การแก้ปัญหา ลดความลำบากและเพิ่มความสะดวกสบาย อย่าง ChatGPT หรือ แว่นเทคโนโลยี Augmented Reality (AR) ที่ผสมผสานระหว่างโลกจริงและโลกเสมือน ที่เปิดตัวไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ และยิ่งธุรกิจต้องเผชิญผลกระทบจากวิกฤตโควิดที่ทำให้การเติบโตหยุดชะงักไป นวัตกรรมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะปลดล็อกธุรกิจให้เติบโตได้ โดยหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ นวัตกรรมคือ การมีระบบสิทธิบัตร (patent) ที่ดี ซึ่งจะสร้างแรงจูงใจให้บริษัทสร้างนวัตกรรม บทความนี้จะอยากชวนผู้อ่านมาแลกเปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับเรื่องสิทธิบัตรที่มีต่อ นวัตกรรม

องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization: WIPO) ให้นิยาม สิทธิบัตร ว่าเป็น สิทธิ ที่ให้กับสิ่งประดิษฐ์หรือกระบวนการที่สร้างประโยชน์ใหม่ หรือนวัตกรรม โดยสิทธิบัตรให้การคุ้มครอง (protection) แก่ผู้คิดค้นนวัตกรรม ให้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ภายในระยะเวลาที่กำหนด (term of patent) ซึ่งมักจะคุ้มครองเป็นเวลา 20 ปี เพื่อตอบแทนบุคคลที่สร้างสรรค์นวัตกรรมดังกล่าว ซึ่งต้องใช้ทั้งสติปัญญา เวลา และทุน ดังนั้นระบบสิทธิบัตรที่ดีจะช่วยดึงดูดให้เกิดการถ่ายทอดนวัตกรรมและการลงทุนจากชาวต่างชาติ เนื่องจากระบบการคุ้มครองสิทธิบัตรทำให้บริษัทต่างชาติที่เป็นเจ้าของนวัตกรรมมั่นใจได้ระดับหนึ่งว่า จะไม่ถูกบริษัทในประเทศลอกเลียนแบบเทคโนโลยี เช่นเดียวกับที่หลายงานวิจัยพบว่าระบบสิทธิบัตรที่เข้มแข็งในประเทศกำลังพัฒนา ช่วยดึงดูดการลงทุนโดยตรงของชาวต่างชาติ (Foreign Direct Investment: FDI) ได้¹ นอกจากนี้ การจดสิทธิบัตรจะมีข้อบังคับให้ผู้คิดค้นเปิดเผยรายละเอียดสิ่งประดิษฐ์ นวัตกรรมดังกล่าวต่อสาธารณชนอย่างชัดเจน เพื่อมุ่งให้เกิดการเผยแพร่ความรู้และนำไปสู่การต่อยอดการวิจัยและพัฒนา ด้วยเหตุดังกล่าว คนส่วนหนึ่งจึงเห็นด้วยกับความคุ้มครองตามกฎหมายของสิทธิบัตร เพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรม

ในอีกมุมหนึ่ง คนบางกลุ่มมองว่าสิทธิบัตรอาจไม่ได้นำมาซึ่งสิ่งที่ดีเสมอไป ในช่วงระยะเวลาที่ผู้คิดค้นได้รับการคุ้มครองจากสิทธิบัตรนั้น ผู้คิดค้นจะมีสิทธิในผลิตภัณฑ์แต่เพียงผู้เดียว จึงทำให้เกิดการผูกขาดทางการค้า ตัวอย่างเช่น บริษัท A จดสิทธิบัตรการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ ในช่วงเวลาการคุ้มครองจากสิทธิบัตร บริษัท A จะสามารถผลิต จำหน่าย นำเข้า ผลิตภัณฑ์ หรืออนุญาตให้บริษัทอื่นใช้สิทธิบัตรนั้นโดยได้รับค่าตอบแทน เท่ากับว่าบริษัทอื่น ๆ ถูกกีดกัน (exclusion) ออกจากตลาด

¹ Lee, Minsoo and Park, Donghyun, Intellectual Property Rights, Quality of Institutions, and Foreign Direct Investment into Developing Asia (July 2013). Asian Development Bank Economics Working Paper Series No. 354

การคำนวณผลิตภัณฑ์นั้น เกิดการจำกัดการแข่งขัน และ บริษัท A สามารถกำหนดราคาผลิตภัณฑ์ ส่งผลให้ราคาสินค้าและบริการสูงขึ้น ทั้งนี้ สำหรับประเทศไทยในทศวรรษที่ผ่านมา ราคาสินค้าในอุตสาหกรรมที่มีการจดสิทธิบัตรเป็นจำนวนมาก โดยเฉลี่ยแล้วจะแพงกว่าราคาสินค้าในอุตสาหกรรมที่มีการจดสิทธิบัตรน้อย ถึง 2 เท่า² ผลด้านราคานี้ ถือเป็นหนึ่งในข้อเสียของสิทธิบัตรที่มีต่อผู้บริโภค

ในบริบทของไทย จากข้อมูลของ WIPO³ การยื่นขอสิทธิบัตรในประเทศไทยเทียบกับเมื่อ 2 ทศวรรษที่แล้ว มีอัตราการเติบโตถึง 55% แต่หากลองคลี่ข้อมูลดูแล้ว จะพบว่าสัดส่วนของการยื่นขอสิทธิบัตรในไทยเกือบ 90% เป็นการยื่นขอของบริษัทต่างชาติ ส่วนที่เหลืออีก 10% เป็นบริษัทไทยที่ คาดว่าส่วนใหญ่คือบริษัทขนาดใหญ่ ล่าสุดในปี 2564 ทั่วโลกมีการจดทะเบียนสิทธิบัตรทั้งหมด 3.46 ล้านฉบับ โดยบริษัทไทยยื่นขอสิทธิบัตรรวมทั้งสิ้น 1,548 ฉบับ ซึ่งใกล้เคียงกับจำนวนการยื่นขอสิทธิบัตรของบริษัทสัญชาติเวียดนาม อย่างไรก็ตาม ยังมีจำนวนที่น้อยกว่าบริษัทจากประเทศที่พัฒนาแล้วอย่าง สิงคโปร์และญี่ปุ่น ถึง 8 และ 266 เท่าตามลำดับ ชวนให้คิดว่าเหตุใดจำนวนการจดสิทธิบัตรของบริษัทไทยจึงมีน้อย?

ผู้ขอจดสิทธิบัตรย่อมมีต้นทุน เริ่มตั้งแต่การศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสิทธิบัตร การค้นข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ที่สามารถยื่นขอจดสิทธิบัตรได้ การจัดทำเอกสารต่าง ๆ รวมไปถึงค่าใช้จ่ายหรือค่าธรรมเนียม ซึ่งต้นทุนในการขอจดสิทธิบัตรอาจจะสูงเกินไป โดยเฉพาะสำหรับธุรกิจรายย่อย หรือ SMEs ที่ไม่ได้มีเงินทุนหมุนเวียนมากนัก หรืออีกนัยหนึ่งอาจมีสาเหตุมาจากนวัตกรรมที่คิดค้นและพัฒนาจากคนไทยจริง ๆ นั้นมีน้อย การส่งเสริมให้เกิดการวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมจึงเป็นโจทย์ที่ท้าทาย ยิ่งในยุคนี้ที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของโลกขับเคลื่อนไปอย่างรวดเร็ว

แม้ว่าบริษัทที่จดสิทธิบัตรในไทยส่วนมากจะเป็นบริษัทต่างชาติ แต่เมื่อระยะเวลาการคุ้มครองของสิทธิบัตรสิ้นสุดลง บริษัทไทยก็สามารถนำเอาเทคโนโลยีที่เปิดเผยไว้ในสิทธิบัตรไปใช้ได้ ซึ่งหากระยะเวลาคุ้มครองนานเกินไป บริษัทเจ้าของสิทธิบัตรก็จะได้กำไรเหนือตลาดเป็นระยะเวลานาน ในทางกลับกัน หากระยะเวลาคุ้มครองสั้นเกินไปก็อาจบั่นทอนแรงจูงใจในการพัฒนาและวิจัยจนไม่เกิดนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้ การพิจารณาจุดสมดุลของระยะเวลาการคุ้มครองสิทธิบัตร (term of patent) ให้เหมาะสมกับประเภทของนวัตกรรมและสอดคล้องกับบริบทของแต่ละประเทศ จึงเป็นจุดสำคัญที่ผู้เขียนมองว่าจะทำให้เกิดการคิดค้นและพัฒนา นวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่ประโยชน์สูงสุดต่อทุกภาคส่วนในระบบเศรษฐกิจได้นั่นเอง

**บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

² ข้อมูลจากสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คำนวณโดยผู้เขียน

³ ข้อมูลจากองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก คำนวณโดยผู้เขียน